

VLADIMÍROVI CLEMENTISOVI

Bratislava 15. marca 1948

Milý Vlado!

Hovoril som s Tebou už telefonicky o námete, ktorý mám na mysli v súvislosti s rozpomienkou na revolučné udalosti pred sto rokmi. Išlo by o to, aby sme dospeli k akejsi názorovej jednote v náhľadoch u tých národov, ktoré pred sto rokmi stáli proti sebe, po sto rokoch však sa zblížujú alebo povinné sú zblížovať sa. Prakticky myslím na toto:

Usporiadať na našej univerzite cyklus prednášok o roku 1848, v ktorom by prednášal Slovak, Čech, Poliak, Juhoslovan (Chorvát), Rus, Rumun a Maďar. Išlo by o to, aby zo všetkých týchto národov prišli marxisticky podkutí prednášatelia, ktorí by zhodnotili účasť svojich národov na revolúcii pred sto rokmi a vyvodili ponaučenia z nej pre časy dnešné. Zo slovenskej strany by si mal podľa môjho názoru prednášať Ty, z Čechov dr. Husa, ktorý bude delegátom na kongrese slovanských vedcov, z maďarskej strany myslím na Révaya, ktorého štúdia o Kossuthovi je pozoruhodná a možno ju akceptovať, a pokiaľ ide o ostatné národy, pohľadáme solidných prednášateľov. Teba prosím o to:

1. či zásadne súhlasíš s touto akciou (z hľadiska zahraničnej politiky),

2. či si vezmeš prednášku o tejto veci,

3. či vieš, kto by mohol prichodiť do úvahy z ostatných národov na tieto prednášky,

4. kedy by bolo najlepšie začať s nimi (sám mám na mysli jesenné obdobie, na kedy pripadá výročie samotného povstania),

5. či máš a aké máš ďalšie pripomienky k tomuto podujatiu.

Na skorú odpoveď sa teší

Tvoj
L. Novomeský

Charakt. V. Clementisa pozri v I. zv. str. 16.

Povereník školstva už roku 1947 myslel na výročie prvého povstania slovenského národa, organizoval vydávanie spisov štúrovcov a štúdií o meruôsmom roku (pozri v I. zv. list M. Chorváthovi zo 14. XI. a Zd. Nejedlému z 25. XI). Zbor povereníkov 18. XII. 1947 poveril hlavným vedením celoslovenských osláv povstania komisiu: I. Horváth (podpredsa SNR), L. Novomeský a J. Lukačovič (povereník informácií), ktorá vypracovala podrobný program podujatí na celý jubilejný rok. Patrili medzi ne: oslavy stého výročia zrušenia poddanstva (mali byť v Rim. Sobote, konali sa v Nitre), Nitrianskych žiadostí a politického pohybu na západnom Slovensku (spojené s pietnou spomienkou na M. R. Štefánika — v Brezovej pod Bradlom a na Bradle), Žiadostí slovenského národa (spojené s oslavou 30. výročia lip-tovskomikuláškovej rezolúcie), slovenského národného povstania 1848 (na Myjave). Komisia sem zaradila aj IV. Slovanský deň na Devíne, oslavy 4. výročia SNP a 30 výročia založenia Čs. republiky (spojené s výstavou 100 rokov boja — 30 rokov budovania).

Novomeský sa mal zrejme starať o. i. najmä o publikačnú a informačnú činnosť (pozri v tomto zväzku listy Budínovi, Martákovi, Pavlovičovi atď. z januára 1948). Prednáškový cyklus patril asi k jeho vlastnej iniciatíve a „nadpráci“. Pohľad na slovenskú účasť v revolúcii 1848 z brožúry Marx a slovenský národ (1933) už dávno prekonal, nehodnotil štúrovske hnutie iba podľa zničujúcich výrokov K. Marxa o Slovanoch v Neue Rheinische Zeitung, ale oveľa objektívnejšie. A najmä po oslobodení programovo nadväzoval na pokrokový odkaz štúrovcov, na L. Štúra sa odvolával takmer pri každej príležitosti, v komunistickej myšlienke videl realizáciu dávnych štúrovských túžob a cieľov (jednu prednášku nie náhodou nadpísal výrečným sloganom: Štúrov program na našich zástavách).

V. Clementis odpovedal Novomeskému 26. III. 1948, že jeho iniciatívu víta a pokračoval: „Čo sa týka mojej účasti ako prednášateľa, myslím, že vzhľadom na moju novú úradnú situáciu nebude možná. Za Slovákov by si mohol mať prejav Ty.

Upozorňujem, že Maďari pripravujú obsiahlu edičnú činnosť, budú publikovať Marxove listy prechovávané v Budapešti a listy Bartolomeja Szemereho Marxovi. Je otázka, či si budú trúfať dotknúť sa z korešpondencie Marxa s Engelsom z rokov 1850—1869 toho, čo je tam o Szemerem a Kossuthovi a jeho okolí z čias ich spiklectva s Napoleonom.

Čo sa týka ďalších prednášateľov, dám sa dotázať prostredníctvom našich zastupiteľských úradov. Myslím, že by bolo potrebné pripraviť materiál o našom hľadisku na rok 1848 pre zasadanie Slováckého ústavu v Moskve na jeseň t. r.

Časove cyklus treba usporiadať tak, aby nekolidoval s pražským slovanským zjazdom, so zjazdom poľských historikov koncom septembra, ktorý sa tiež chce venovať otázkam z roku 1848. Účelné by bolo, keby bol pred októbrovým zjazdom slovanských historikov v Moskve v Slováckom ústave Akadémie vied ZSSR. Netreba pripomínať, že celá vec by mala zmysel, len keď bude dokonale pripravená.“

Novomeskému na „veci“ mimoriadne záležalo, nuž sa pustil do jej prípravy. 16. IV. oslovil univ. prof. Andreja Mráza, že sa dohodovil s Vladom Clementisom o jesennom cykle prednášok a inými slovami opakuje, čo napísal priateľovi ministromi: „...nájsť po sto rokoch spoločnú základnicu, na ktorej by národy pred sto rokmi rozvádené si mohli ruky podať. To predpokladá, aby otvorene povedal každý ten reprezentant kritiku o účasti svojho vlastného národa. U Maďarov sú takí ľudia...“ Z ostatných národov navrhne prednášateľov Zamini.

Navrhuje ďalej, aby oficiálnym usporiadateľom cyklu bola Slovenská univerzita, prípadne v spolupráci so SAV a MS. Žiada Mráz o radu „ako na celú vec ísť. Snáď by Filozofická fakulta mohla prísť s iniciatívou; ja, samozrejme, urobím všetko, aby toto podujatie bolo zdarilé“. Prednášky by sa mohli potom vydať tlačou — knižku by financovalo PŠO. Cyklus by sa usporiadal v rámci osláv storočnice. SU by dala „tejto veľmi významnej“ akcii vedecký charakter. Povereníkov kabinet požiadal 16. IV. kabinet ministra zahraničia o mená zahraničných prednášateľov. M. Ruppeldt, tajomník ministra, oznámil mená už 19. IV.: z Juhoslávie Boris Zicherl, z Poľska Roman Werfel, z Bukurešti Mihai Roller.

A. Mráz reagoval 27. IV. Plán vyhlásil za veľmi dobrý, len „treba zaistiť, aby aj inonárodní ľudia videli v ňom to, čo spomínaš a aby im išlo o ten istý cieľ. Preto bude vopred potrebné dohodoviť sa najmä s maďarskými činiteľmi“. Filoz. fakultu nepokladá za vhodného usporiadateľa, nie je na to vybavená („zbytočne by sa škru-pulovalo“). Navrhuje Umel. a ved. radu, prípadne Ústredný akčný výbor kultúrnych pracovníkov.

Novomeského táto odpoveď asi nepotešila. 28. IV. sa obracia na gener. tajomníka SAVU Mikuláša Bakoša. Opakuje mu myšlienky z listov Clementisovi a Mrázovi a dopĺňa ich menami prednášateľov. Navrhuje, aby si

SAVU vzala na starosť organizovanie cyklu „po vonkajšej, formálnej stránke“, pričom prednášky by sa „rozhodne mali konať na univerzite“. Nieкто by mal celú vec vykorešpondovať a prednášateľom jasne vysvetliť, čo sa od nich žiada. Knižné vydanie prednášok by bolo východiskom „pre dôkladnejšie poznávanie vecí zo širšieho hľadiska, než z akého sú u nás doteraz podávané a z hlbšieho hľadiska dejinného“. Nakoniec prosí Bakoša o toto:

„1. aby si uvážil, či by prichodila Akadémia sama do úvahy ako usporiadateľ tohto cyklu, alebo či sa má utvoriť špeciálny výbor zo zástupcov vedeckých a kultúrnych inštitúcií, ktorý by tento cyklus usporiadal;

2. kto by prichodil do úvahy ako organizátor tejto akcie (uskutočniť korešpondenciu, ktorá sa musí hneď započítať). Sám som ochotný zúčastniť sa pri redigovaní prvého listu.“

„Úradný správca“ M. Bakoš odpovedal na podnet až 22. V. 1948 a oznámil, že SAVU „uskutočnenie tohto kultúrneho podniku — ako i korešpondenciu s tým súvisiacu — berie na seba“. Žiada však presnejšie adresy „do úvahy prichádzajúcich rečníkov“, ako aj „bližšie nariadenie obsahu listu“, ktorým by nadviazali styk s vybranými prednášateľmi. Finančný náklad cyklu však SAVU nemôže hradiť — nemá na to prostriedky.

L. Novomeský vysvetlil nejasnosti 31. V.: Presnejšie adresy rečníkov dodá Akadémii tajomník ministra zahraničia dr. Ruppeldt. Zamini iste ochotne sprostredkuje styk s nimi. 2. „V prípise treba presne uviesť, za akým cieľom my tento prednáškový cyklus usporadúvame. Treba poznamenať, že ide o kritické zhodnotenie dejov pred sto rokmi, aby ponaučenia z nich poslúžili pre spoloňažovanie všetkých národov do budúcnosti.“ Finančná otázka nemá organizátorov nijako zdržovať: „nakoľko PŠO záleží na usporiadaní tohto cyklu, na jeho vyfinancovanie prispeje“.

SAVU má ďalej uvažovať o knižnom vydaní prednášok a o forme podujatia (prednášky s diskusiami, za účasti aspoň československých odborníkov atď.). „Upozorňujem Vás, že lehoty sú už veľmi krátke. Ak vážne mienite túto vec usporiadať, treba konať chytro. Nepredstavujte si, že stačí jeden list napísať. Vec bude vyžadovať trocha korešpondencie a trocha námahy na organizačnom poli. Ak má mať akcia zmysel, môže ho mať len v tom prípade, keď pri nej nebudú nedostatky, aké sú pri našich podujatiach obvyklé. Budem rád, keď ma poinformujete z času na čas o priebehu prípravných prác.“

Povereník začíal byť netrpezlivý. Svoju kabinetu zanechal 16. VI. túto inštrukciu: „Dňa 31. mája t. r. poslal som doc. dr. Bakošovi priložený prípis. Je druhá polovica júna, cyklus by bol aktuálny v skorých mesiacoch jesenných a veľmi sa obávam, že naša čulá veda nič v tejto veci ešte neurobila. Interesujte sa u Bakoša, či robí, či chce robiť, aby som buď vypustil z hlavy celú myšlienku alebo hľadal iného usporiadateľa pre túto vec.“

Tajomník E. Otto pripísal 25. VI. na tento dotazník výsledok rozhovoru s Bakošom: vec sa pripravuje. Poprosil ho, aby o stave priprav informoval povereníka. Keďže nič neposlal, znova ho urguje... M. Bakoš medzitým nezaháľal. Od Min. zahr. vecí žiadal adresy prednášateľov, zháňal inštitúcie na spoluprácu, organizoval miestnosť na prednášky atď. O svojej činnosti však informoval Novomeského až po dovolenkových mesiacoch. (Pokračovanie akcie pozri na príslušnom mieste v septembrovej korešpondencii.)